

แนวทางการพัฒนาเพื่อความอยู่รอดของวิสาหกิจชุมชนจังหวัดกาฬสินธุ์

ธีรพันธ์ ชันดี¹

¹ สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

ตำบลสกลเปือย อำเภอนามน จังหวัดกาฬสินธุ์ 46230

ธีรพันธ์ ชันดี. (2565). แนวทางการพัฒนาเพื่อความอยู่รอดของวิสาหกิจชุมชนจังหวัดกาฬสินธุ์. วารสารวิทยาการสิ่งแวดล้อมไทย ปีที่ 5(4), 2565 : 29 – 39

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงแนวทางการพัฒนาเพื่อความอยู่รอดของวิสาหกิจชุมชนจังหวัดกาฬสินธุ์ ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร (documentary research) และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposeful Sampling) กับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นวิสาหกิจชุมชนตามหลักการวิสาหกิจชุมชน จำนวน 2 สถานที่ ได้แก่ 1) สถานที่วิสาหกิจชุมชนคนกุดินารายณ์ 2) สถานที่วิสาหกิจชุมชนคนนาคู-เขาวง จากการศึกษาพบว่าวิสาหกิจชุมชนทั้ง 2 สถานที่ เกิดจากการรวมตัวของกลุ่มคนที่เคลื่อนไหวด้านการพัฒนาสังคมที่ต้องการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน โดยมีสื่อของชุมชนเป็นเครื่องมือ โดยแนวทางการพัฒนาเพื่อความอยู่รอด สรุปได้ดังนี้ 1.การทำงานเชิงรุกในการหาแหล่งทุนภายนอก 2.การพัฒนาเนื้อหาของรายการ 3.การพัฒนารูปแบบการนำเสนอ 4. การพัฒนาทักษะให้กับบุคลากรในสถานที่ 5.การมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ 6.การระดมทุน 7.การสนับสนุนเงินทุนและแหล่งทุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 8. การสนับสนุนวิสาหกิจชุมชนจาก กสทช. 9. การยึดมั่นในจริยธรรม จรรยาบรรณและความรับผิดชอบต่อสังคม

คำสำคัญ : แนวทางการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน/วิสาหกิจชุมชน

Development guidelines for the survival of Kalasin Community Radio

Theeranan Khantee¹

¹ Lecturer in Communication Arts, Faculty of Liberal Arts, Kalasin University

Soungpluay Sub-district, Namon District, Kalasin Province, Thailand 46230

Theeranan Khantee. (2022). Development guidelines for the survival of Kalasin Community Radio. Thai Journal of Environmental Studies Vol. 5(3), 2022 : 29 – 39

Abstract

This research aims to study development approaches to the survival of Kalasin Community Radio. Use documentary research and in-depth interviews. To do this, select a specific sample (Purposeful Sampling). With community radio audience according to community radio principles, 2 stations Namely 1) Kuchinarai Community Radio Station 2) Naku-Khao Wong Community Radio Station. Studies have shown that both community radio stations are formed by a coalition of people who are active in social development who want to strengthen the community. The community's media is instrumental. By developing approaches to survival. Here's a summary: 1. Proactive work in external funding 2. The development of the content of the program 3. Development of presentation model 4. Skill development to personnel in stations 5. Public participation in the area 6. Funding 7. Funding support and funding from relevant agencies 8. Community Radio Support from NEB 9. Adherence to ethics, ethics and social responsibility.

Keyword: Community Radio/Community, Radio Development Guidelines

1.บทนำ

วิทยุชุมชน (Community Radio) เป็นสื่อทางเลือกที่สะท้อนความเป็นประชาธิปไตยและเป็นทรัพยากรที่สำคัญของชาติที่สามารถสะท้อนเสียงของท้องถิ่น (2011, Magpanthong, C., & McDaniel, D.) การเกิดขึ้นของ “วิทยุชุมชน” เป็นหนึ่งในปรากฏการณ์ที่สะท้อนถึงการ “ปฏิรูปสื่อ” ที่เกิดกระแสเรียกร้องมาอย่างยาวนาน หลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬเมื่อปี 2535 และเมื่อมีคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ หรือ กสทช. องค์การอิสระที่มีหน้าที่ในการจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับดูแลกิจการสื่อสารของประเทศ ซึ่งมีพันธกิจสำคัญคือการเข้ามากำกับดูแลและจัดสรรคลื่นความถี่ให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ สื่อหนึ่งที่ถูกจับตามองและเป็นปัญหาเรื้อรังที่ทาง กสทช. ต้องรีบเข้ามาแก้ไขนั่นคือ “วิทยุชุมชน (Community Radio)” ที่เกิดขึ้นมากมายหลายพื้นที่ แม้ว่าตลอดระยะเวลาตั้งแต่มีวิทยุชุมชนเกิดขึ้นจนถึงปัจจุบันจะสามารถพิสูจน์ให้เห็นว่าได้ผ่านบทเรียนและประสบอุปสรรคมากมายแต่ก็สามารถฟันฝ่าจนสามารถดำรงอยู่ได้มาถึงทุกวันนี้ เพื่อเรียกร้องสิทธิอันชอบธรรมตามรัฐธรรมนูญซึ่งได้ให้การรับรองสิทธิการสื่อสารของประชาชนไว้ตั้งแต่รัฐธรรมนูญฉบับปี 2540 ในมาตรา 40 เรื่อยมาจนถึงรัฐธรรมนูญฉบับปี 2560 ในมาตรา 60

ขณะนี้สถานีวิทยุทั่วประเทศกำลังเข้าสู่กระบวนการจัดระบบระเบียบให้ถูกต้องตามกฎหมายและตามข้อกำหนดต่าง ๆ โดย กสทช. เป็นผู้กำกับดูแลและได้ประกาศหลักเกณฑ์การอนุญาตทดลองประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง พ.ศ. 2555 ซึ่งเป็นการให้ใบอนุญาตทดลองประกอบกิจการชั่วคราวก่อนเป็นระยะเวลา 1 ปี หากมีการปฏิบัติตามกฎหรือระเบียบเงื่อนไขจึงจะสามารถรับใบอนุญาตต่อไป โดยให้สิทธิสถานีวิทยุกระจายเสียงที่เคยลงทะเบียนทดลองออกอากาศ ไว้ตั้งแต่ ปีพ.ศ. 2552 เป็นผู้ที่มีสิทธิยื่นขอใบอนุญาตทดลองประกอบกิจการ ซึ่งปัจจุบันมีอยู่ประมาณ 6,604 สถานี ขณะที่สถานีวิทยุชุมชนต่าง ๆ ก็กำลังเข้าสู่กระบวนการนี้เช่นกันเพื่อพิสูจน์ตัวเองในการขอรับใบอนุญาตทดลองประกอบกิจการ

ตลอดเส้นทางของการต่อสู้เพื่อพิสูจน์ตัวตนของวิทยุชุมชน ปัญหาสำคัญอย่างหนึ่งที่เกิดควบคู่มากับวิทยุชุมชนโดยตลอด คือการถูกปิดเป็นจนไม่สามารถดำรงอยู่ตามหลักการและปรัชญาที่แท้จริง โดยเฉพาะการขาดการมีส่วนร่วม

ร่วมของประชาชนซึ่งถือเป็นหัวใจของวิทยุชุมชนและเป็นปัญหาพื้นฐานที่ใหญ่ที่สุด ส่งผลให้วิทยุชุมชนที่หวังไว้ให้เป็นสื่อของประชาชนไม่ได้มีความแตกต่างไปจากวิทยุในอดีต นั่นคือมุ่งนำเสนอแต่เนื้อหาด้านความบันเทิงและหวังผลในทางธุรกิจเป็นหลัก นอกจากนั้นยังมีการนำไปเป็นเครื่องมือหาเงินจนกลายเป็นวิทยุเชิงพาณิชย์และอันตรายที่สุดคือการนำไปเป็นเครื่องมือทางการเมืองให้กับคนบางกลุ่ม ประชาชนในพื้นที่ไม่มีโอกาสได้แสดงความต้องการของตนเองและวิทยุชุมชนเองก็ไม่ได้เป็นสื่อที่สนองตอบความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง อย่างไรก็ตามยังมีวิทยุชุมชนพันธุ์แท้อีกหลายสถานีที่พยายามประกอบกิจการตามหลักการของวิทยุชุมชนอย่างแท้จริงตามหลัก “วิทยุโดยชุมชน ของชุมชน เพื่อชุมชน” โดยไม่มีโฆษณาและแสวงหากำไรจนเกิดการรวมกลุ่มของคนที่ทำวิทยุชุมชนพันธุ์แท้ขึ้นในนาม สหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติ (สวชช.) ขึ้น

ความพยายามของวิทยุชุมชนที่ได้ต่อสู้เพื่อให้ได้สิทธิตามรัฐธรรมนูญแม้ว่าจะได้รับการยอมรับในปัจจุบันมากขึ้น แต่ด้วยสถานการณ์ปัจจุบันที่เทคโนโลยีการสื่อสารเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ประกอบกับเทคโนโลยีการสื่อสารรวมไปถึงพฤติกรรมผู้บริโภคสื่อของประชาชนเปลี่ยนไปจากเดิมที่เคยเปิดรับสื่อแบบเก่ามาสู่สื่อใหม่อย่างสื่อสังคมออนไลน์ (social media) มากขึ้น และกลายเป็นสื่อหลักในชีวิตประจำวันไปแล้วส่งผลให้สื่อทั้งกระแสหลักและกระแสรองต้องปรับตัวกันอย่างหนัก สื่อบางสำนักต้องล้มหายตายจากไป บางสำนักต้องปลดหรือลดจำนวนพนักงานลง บางสำนักต้องลดต้นทุนลงให้มากที่สุดเพื่อความอยู่รอด ขณะที่ทีวีดิจิทัลก็ประสบภาวะขาดทุนและบางช่องต้องปิดตัวลงเช่นกัน ส่วนงบประมาณจากโฆษณาได้ย้ายจากช่องทางสื่อแพลตฟอร์มเก่าไปสู่แพลตฟอร์มใหม่อย่างสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) แทน และวิทยุชุมชนก็หนีไม่พ้นสถานการณ์นั้นเช่นกัน

ปัจจุบันมีสถานีวิทยุกระจายเสียงในจังหวัดกาฬสินธุ์ที่ได้รับอนุญาตทดลองประกอบกิจการกระจายเสียง จากคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง โทรทัศน์และโทรคมนาคม (กสทช.) มีจำนวนทั้งสิ้น 78 สถานี แบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้ บริการธุรกิจ 63 สถานี บริการสาธารณะ 12 สถานี และบริการชุมชนหรือวิทยุชุมชน 4 สถานี ตามลำดับ อย่างไรก็ตามหากนำเอาเจตนารมณ์ตามหลักการของวิทยุชุมชนมาเป็นเกณฑ์นั้น พบว่ามีสถานีวิทยุชุมชนเรียกว่า “วิทยุชุมชน

พันธุ์แท้” ในจังหวัดกาฬสินธุ์ปัจจุบันมีอยู่ 2 สถานี ได้แก่ 1. สถานีวิทยุชุมชนคนกนิหารายณ์ คลื่นความถี่ 104.00 เมกะเฮิร์ตซ์ 2. สถานีวิทยุชุมชนคนเขาวง-นาคู คลื่นความถี่ 89.50 เมกะเฮิร์ตซ์ โดยทั้ง 2 สถานีเกิดจากแนวความคิดที่คล้ายกันคือ เกิดจากการรวมตัวของกลุ่มคนที่เคลื่อนไหวด้าน การพัฒนาสังคมที่ต้องการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน โดยมีสื่อเป็นของชุมชน จึงมีการรวมตัวกันของคนในชุมชน ขึ้นซึ่งเป็นสถานีที่ไม่มีการโฆษณาและเน้นเนื้อหาข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนใช้วิธีดำเนินงานแบบอาสาสมัคร โดยไม่มีการแสวงหากำไรหรือรายได้ในเชิงพาณิชย์

แม้สื่ออย่างวิทยุชุมชนยังคงมีความจำเป็นและมีบทบาทอย่างมากในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น แต่การทำหน้าที่ของวิทยุชุมชนให้ตรงตามเจตนารมณ์ มีประสิทธิภาพ ให้สามารถดำรงสถานะอยู่รอดท่ามกลางในสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีการสื่อสารอย่างรวดเร็วหรือที่เรียกว่า ดิจิทัลดิสรัปชัน (Digital Disruption) จะต้องมีแนวทาง และการปรับตัวอย่างไร จึงเป็นที่มาในการศึกษาครั้งนี้ว่า วิทยุชุมชนในจังหวัดกาฬสินธุ์มีแนวทางอย่างไรในการพัฒนา เพื่อความอยู่รอดเพื่อให้เป็นสื่อตรงตามเจตนารมณ์ ที่ว่า “วิทยุโดยชุมชน ของชุมชน เพื่อชุมชน ” อย่างแท้จริง

2. วัตถุประสงค์

2.1 เพื่อศึกษาสถานภาพของวิทยุชุมชนในจังหวัดกาฬสินธุ์

2.2 เพื่อศึกษาถึงแนวทางการพัฒนาเพื่อความอยู่รอดของวิทยุชุมชนจังหวัด

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยวิธีการค้นคว้า ข้อมูลจากเอกสาร (documentary research) และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยมีรายละเอียด ดังนี้

การค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) เก็บข้อมูลที่เกี่ยวกับหลักการและแนวคิดของวิทยุชุมชน วิวัฒนาการตลอดจนสถานการณ์ในปัจจุบัน ของการจัดระเบียบ ข้อกฎหมายการเคลื่อนไหวขององค์กรวิชาชีพ และกลุ่มวิทยุชุมชนทั้งในระดับประเทศและระดับจังหวัด รวมถึงแหล่งข้อมูลที่เป็นเอกสารงานวิจัย ข่าว ระเบียบ

กฎหมายและพระราชบัญญัติ รวมไปถึงเว็บไซต์ต่างๆที่เกี่ยวข้อง

การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) กับ ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant) โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่มตามตารางดังนี้

กลุ่มที่ 1 ผู้ประกอบการสถานีวิทยุชุมชนและนักวิชาชีพด้านวิทยุท้องถิ่น ประกอบด้วย

นายเกียรติศักดิ์ สิริเกตุ ผู้ประสานงานเครือข่ายวิทยุชุมชนภาคอีสาน สหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติ (สวช.) และ หัวหน้าสถานีวิทยุชุมชนคนกนิหารายณ์คลื่นความถี่ 104.00 MHz

นายวิเศษ จิตรจง หัวหน้าสถานีวิทยุชุมชนคนเขาวง-นาคู คลื่นความถี่ 89.50 เมกะเฮิร์ตซ์

นายวัชรระ พลดี ผู้ประกอบการวิทยุออนไลน์อีสานเรดิโอ จ.กาฬสินธุ์

กลุ่มที่ 2 นักวิชาการด้านนิเทศศาสตร์หรือสื่อสารมวลชนและสหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติ (สวช.) ประกอบด้วย

อาจารย์อังคณา พรหมรักษา อาจารย์ประจำภาควิชานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการสารสนเทศ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

นายวิชาญ อุ่นอก เลขาธิการสหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติ (สวช.)

4. สรุปผลการวิจัย

4.1 สถานภาพของวิทยุชุมชนในจังหวัดกาฬสินธุ์

ผลการศึกษาสถานภาพของวิทยุชุมชนในจังหวัดกาฬสินธุ์พบว่า ในจังหวัดกาฬสินธุ์มีสถานีวิทยุกระจายเสียงจำนวนทั้งสิ้นกว่า 100 สถานี จากข้อมูลทางจังหวัดมีการรวบรวมรายชื่อของสถานีวิทยุต่าง ๆ ซึ่งส่วนใหญ่ใช้ชื่อในการจัดตั้งหรือดำเนินงานโดยเรียกตัวเองว่า “วิทยุชุมชน” แล้วตามด้วยพื้นที่ที่จัดตั้งสถานีหรือออกอากาศ เช่น สถานีวิทยุชุมชน กส. สถานีวิทยุชุมชนชนเสียงกาฬสินธุ์ สถานีวิทยุชุมชนไทยกาฬสินธุ์ สถานีวิทยุชุมชนเมืองน้ำดำ สถานีวิทยุชุมชนโดยชุมชนเพื่อชุมชน สถานีวิทยุชุมชนคนกมลาไสย สถานีวิทยุชุมชนตำบลแจนแลน เป็นต้น ทั้งนี้จะเห็นว่าสถานีส่วนใหญ่ใช้ชื่อวิทยุชุมชนเข้ามาเกี่ยวข้อง และระบุถึงลักษณะการออกอากาศและเนื้อหาว่าเป็นประเภท เพลง ข่าวสาร และมีโฆษณา บางสถานีมีค่ายเทปเพลงเป็นเจ้าของ ขณะที่การดำเนินงาน มีลักษณะการดำเนินการโดยมุ่งเน้นใน

เชิงพาณิชย์ ส่วนผู้จัดรายการหรือหัวหน้าสถานีมักจะเป็นนักจัดรายการที่เป็นมืออาชีพและเป็นผู้ที่มีชื่อเสียงในท้องถิ่นนั้น รวมทั้งมีทักษะในการดำเนินรายการที่น่าสนใจ ขณะที่สถานที่ตั้งสถานีส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ส่วนบุคคลหรือในบริเวณบ้านของตนเอง ดังนั้น สถานีวิทยุกระจายเสียงในกลุ่มนี้จึงอาจเรียกได้ว่าเป็นสถานีวิทยุกระจายเสียงประเภทธุรกิจมากกว่าจะเป็นประเภทวิทยุชุมชน เพราะตามลักษณะการดำเนินงานนั้นขัดกับหลักการวิทยุชุมชนอย่างชัดเจน โดยเฉพาะการมีโฆษณา

4.1.1 สถานีวิทยุชุมชนตามหลักการ “วิทยุชุมชน” ในจังหวัดกาฬสินธุ์

สถานภาพของวิทยุชุมชนตามหลักการและเจตนารมณ์ของการดำเนินงาน “วิทยุชุมชน” มีลักษณะการดำเนินงานที่ใกล้เคียงมากที่สุดนั้น ซึ่งผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดและหลักการวิทยุชุมชนมาเป็นเกณฑ์ในการพิจารณาหลักการกว้าง ๆ คือ 1) ต้องเป็นสถานีวิทยุที่ไม่แสวงหากำไรในเชิงพาณิชย์และไม่มีโฆษณา 2) ดำเนินการโดยใช้อาสาสมัครโดย

ไม่มีรายได้ประจำตอบแทน 3) ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมโดยไม่ใช้ของส่วนตัวบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง 4) ตั้งอยู่ในพื้นที่สาธารณะไม่ใช่พื้นที่ส่วนบุคคล

จากหลักการดังกล่าวพบว่าจังหวัดกาฬสินธุ์มีสถานีวิทยุชุมชนที่แท้จริง หรือ “วิทยุชุมชนพันธุ์แท้” เหลือเพียง 2 สถานีเท่านั้น (ตารางที่ 1) โดยสถานีทั้งหมดขึ้นสังกัดกับสหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติหรือ สวชช. ซึ่งเป็นการร่วมมือกันอย่างเป็นทางการของจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนจำนวนมากกว่า 140 สถานี ในวันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2545 (เครือข่ายวิทยุชุมชน 8 อนุภูมิภาคทั่วประเทศ) เพื่อติดตามนโยบายการจัดระเบียบวิทยุชุมชนของรัฐบาล โดย สวชช. มีแนวทางดำเนินงานวิทยุชุมชนที่ไม่มีโฆษณา นอกจากนี้ในช่วงแรกของการก่อตั้งสมาชิก สวชช. ได้จัดประชุมร่วมกันเพื่อแลกเปลี่ยนบทเรียนและช่วยเหลือกันและกันภายในเครือข่ายอย่างสม่ำเสมอ แต่เมื่อมีการอนุญาตให้วิทยุชุมชนมีโฆษณาได้ทำให้สมาชิก สวชช. บางแห่งเริ่มมีโฆษณาเพื่อนำรายได้ไปใช้ดำเนินงานวิทยุชุมชนของตน

ตารางที่ 1 ข้อมูลสถานีวิทยุชุมชนทั้ง 2 สถานีในจังหวัดกาฬสินธุ์

ลำดับที่	ชื่อสถานี	คลื่นความถี่ (เมกะเฮิรตซ์)	สถานที่ตั้ง
1	สถานีวิทยุชุมชนคนกุงินารายณ์	105.00	บ้านโนนยาง ตำบลเหล่าไธงาม อำเภอกุงินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์
2	สถานีวิทยุชุมชนคนเขาวง-นาคู	89.50	อาคารแสดงผลิตภัณฑ์โครงการส่งเสริมศิลปาชีพ บ้านกุดสิม-คุ่มเก่า อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์

4.1.2 การก่อตั้ง “วิทยุชุมชน” ในจังหวัดกาฬสินธุ์

แนวคิดการก่อตั้งวิทยุชุมชนในจังหวัดกาฬสินธุ์มีที่มาจากแตกต่างกัน แต่อย่างไรก็ตามลักษณะการดำเนินงานที่เหมือนกัน โดยสามารถแบ่งออกเป็นสองส่วน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ส่วนแรกเกิดจากนักพัฒนาและนักวิชาการที่ทำงานด้านสังคมร่วมกับคนในชุมชนที่มีจิตอาสาในการพัฒนาชุมชน นำโดย ดร.นำใจ อู่อรรถวิทย์ ในนามคณะกรรมการสมานฉันท์วิทยุชุมชนคนอีสานซึ่งเป็นผู้เคลื่อนไหวและทำงานด้านการพัฒนาสังคมในจังหวัดกาฬสินธุ์จนเป็นที่ยอมรับ โดยมีแนวคิดที่ต้องการให้เกิดสื่อของชุมชนอย่างแท้จริงและให้ชุมชนมีสื่อเป็นของตนเอง จึงมีการริเริ่มรวมกลุ่มคนที่สนใจจะทำวิทยุชุมชนมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 ประกอบกับช่วงนั้นที่รัฐธรรมนูญ ฉบับปี 2540 กำหนดและเปิดโอกาสให้สิทธิภาค

ประชาชนในการเป็นเจ้าของสื่อได้ จึงมีการเคลื่อนไหวเพื่อจัดตั้งสื่อของภาคประชาชนขึ้นมาโดยตั้งเป็นสถานีวิทยุชุมชนซึ่งยึดหลักการและเจตนารมณ์ของวิทยุชุมชนอย่างแท้จริงจากเหตุผลดังกล่าวจึงได้มีการรวมกลุ่มกันขึ้นของภาคส่วนต่าง ๆ ในชุมชน ปัจจุบันเครือข่ายวิทยุชุมชนในจังหวัดกาฬสินธุ์ที่เกิดขึ้นจากแนวคิดของ ดร.นำใจ อู่อรรถวิทย์ มีอยู่ 2 สถานี คือ สถานีวิทยุชุมชนคนกุงินารายณ์และสถานีวิทยุชุมชนคนดอนจาน ทั้ง 2 สถานีอยู่ในสังกัดสมาพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติ ทั้งนี้ยังคงยึดหลักการและเจตนารมณ์ของการก่อตั้งอย่างเข้มแข็งคือ การเป็นสถานีวิทยุของชุมชนและเพื่อชุมชนไม่แสวงหากำไรจากโฆษณา

ส่วนที่สองเกิดจากการตื่นตัวของประชาชนที่ต้องการมีสื่อของชุมชนตามรัฐธรรมนูญ ฉบับปี พ.ศ. 2540 ได้แก่ สถานีวิทยุชุมชนคนเขาวง-นาคู คลื่น 89.58

เมกะเฮิร์ตซ์ ซึ่งเริ่มจากกลุ่มคนที่เป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคมร่วมกับคนในชุมชนทุกภาคส่วนในการรวบรวมเงินเพื่อซื้อเครื่องส่งและสามารถก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2547 โดยสถานียึดหลักและนโยบายตามหลักการของวิทยุชุมชนอย่างแท้จริง คือ ต้องให้ทุกภาคส่วนในชุมชนมีส่วนร่วม เน้นการบริการชุมชนใกล้เคียง ไม่แสวงหากำไรเชิงพาณิชย์และห้ามมีการโฆษณาขายสินค้า

4.1.3 สถานภาพทางกฎหมาย / มาตรฐานทางเทคนิค

สถานีวิทยุทั่วประเทศกำลังเข้าสู่กระบวนการจัดระเบียบให้ถูกต้องตามกฎหมายและตามข้อกำหนดต่าง ๆ โดยคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ (กสทช.) เป็นผู้กำกับดูแลซึ่งมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องในการจัดระเบียบวิทยุกระจายเสียงอยู่ 2 ฉบับ ได้แก่ พระราชบัญญัติการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ พ.ศ. 2551 และพระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. 2553

โดยทาง กสทช. มีการประกาศหลักเกณฑ์การอนุญาตทดลองประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง พ.ศ. 2555 ซึ่งเป็นการให้ใบอนุญาตทดลองประกอบกิจการชั่วคราวก่อนเป็นระยะเวลา 1 ปี หากมีการปฏิบัติตามกฎระเบียบจึงจะสามารถรับใบอนุญาตต่อไปได้ โดยให้สิทธิสถานีวิทยุกระจายเสียงที่เคยลงทะเบียนทดลองออกอากาศไว้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552 เป็นผู้มีสิทธิยื่นขอใบอนุญาตทดลองประกอบกิจการซึ่งมีอยู่ 6,604 สถานี ผู้ที่ประสงค์ทดลองประกอบกิจการให้ไปยื่นขอรับใบอนุญาตตามระยะเวลาที่กำหนด ซึ่งกำหนดระยะเวลาล่าสุด คือ วันที่ 17 มกราคม 2556 หากสถานีวิทยุใดไม่เข้ามาแสดงตนตามระเบียบที่กำหนดทาง กสทช. จะมีการดำเนินการตามกฎหมายต่อไป ทั้งนี้ พระราชบัญญัติการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ พ.ศ. 2551 แบ่งประเภทของการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียงออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1) วิทยุชุมชน 2) วิทยุสาธารณะ และ 3) วิทยุธุรกิจ

ทั้งนี้วิทยุชุมชนและวิทยุสาธารณะไม่สามารถดำเนินการเพื่อแสวงหากำไร มีโฆษณาหรือดำเนินการในเชิงพาณิชย์ได้สำหรับสถานีวิทยุชุมชนทั้ง 2 สถานี ในจังหวัดกาฬสินธุ์เป็นสถานีที่เคยยื่นขอทดลองออกอากาศชั่วคราวตั้งแต่ปี พ.ศ. 2552 ขณะนี้อยู่ระหว่างขอยื่นรับใบอนุญาตตามประกาศฉบับใหม่ซึ่งขอยื่นเป็นแบบประเภทวิทยุชุมชน โดยมีเพียงสถานีวิทยุชุมชนคนกุกินรายณ์ที่สามารถ

รวบรวมเอกสารและดำเนินการขอรับใบอนุญาตดังกล่าวเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ขณะที่อีกสองสถานีคือ สถานีวิทยุชุมชนคนเขาวง-นาญ และสถานีวิทยุชุมชนคนดอนจาน อยู่ระหว่างการรวบรวมเอกสารเพื่อขอใบอนุญาตออกอากาศชั่วคราว ในส่วนของมาตรฐานทางเทคนิคนั้นทั้ง 2 สถานีมีมาตรฐานเป็นไปตามที่กฎหมายระบุคือ เสาสูงไม่เกิน 60 เมตร เครื่องส่งมีกำลังไม่เกิน 500 วัตต์ และรัศมีการออกอากาศประมาณ 20 กิโลเมตร

4.1.4 ลักษณะการดำเนินงานและเนื้อหาที่ออกอากาศ

สถานีวิทยุชุมชนคนเขาวง-นาญ และสถานีวิทยุชุมชนคนดอนจานมีลักษณะเนื้อหาที่ออกอากาศคล้ายกัน คือ ให้ความสำคัญ เน้นข่าวสารและสาระประโยชน์ตามสัดส่วน 70:30 คือ สาระประโยชน์ 70 เปอร์เซ็นต์ และบันเทิง 30 เปอร์เซ็นต์ ตามลำดับ โดยไม่มีโฆษณาโดยเด็ดขาด อย่างไรก็ตามอาจจะมีการประชาสัมพันธ์หรือกล่าวขอบคุณองค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ แต่ไม่ใช่ลักษณะของการขายสินค้าหรือมุ่งให้เข้าไปในเชิงพาณิชย์ ซึ่งเป็นหลักการที่สำคัญของการดำเนินงานของวิทยุชุมชนนั่นเอง

สำหรับการผลิตรายการหรือการจัดรายการนั้นแต่ละสถานีมีผังการดำเนินงานชัดเจน มีกำหนดวันและเวลาการออกอากาศ พร้อมระบุตำแหน่งและแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจน แต่ยังคงขาดความต่อเนื่องในการออกอากาศเนื่องจากปัญหากำลังคน โดยเฉพาะฝ่ายเทคนิคที่จะต้องมีความรู้ด้านการดูแลรักษาอุปกรณ์ เครื่องมือและรับผิดชอบดูแลความสะดวกของผู้ที่จะมาจัดรายการ เนื่องจากการดำเนินงานในรูปแบบอาสาสมัครไม่มีรายได้จากการจัดรายการ ดังนั้นจึงขึ้นอยู่กับความสะดวกของแต่ละบุคคลคนที่มาจัดรายการ อย่างไรก็ตามหากมองในแง่ของหลักการวิทยุชุมชนแล้วถือว่าเป็นเรื่องปกติเพราะวิทยุชุมชนไม่จำเป็นต้องออกอากาศตลอดเวลาเหมือนสถานีที่มีความเป็นมืออาชีพและมีการจัดองค์กรที่เป็นระบบ แต่ออกอากาศตามความสะดวกและความจำเป็นเพราะไม่ได้เน้นในการทำธุรกิจ

4.1.5 บทบาทต่อสังคม เศรษฐกิจ การเมือง

วิทยุชุมชนเป็นสื่อที่มุ่งเน้นบริการคนในชุมชนเป็นหลักและเปิดโอกาสให้ทุกคนในภาคส่วนได้เข้ามามีส่วนร่วมหรือโอกาสในการสื่อสารเกี่ยวกับตนเอง จากการศึกษาพบว่าสถานีวิทยุชุมชนในจังหวัดกาฬสินธุ์มีบทบาทต่อสังคม เศรษฐกิจ การเมืองแตกต่างกันออกไปขึ้นอยู่กับบริบทแวดล้อมของแต่ละสถานี บางสถานียังไม่มีคามเข้มแข็ง

พอที่จะสามารถออกอากาศอย่างต่อเนื่อง เพราะข้อจำกัดเรื่องทรัพยากรบุคคลที่ไม่เพียงพอนั่นเอง

อย่างไรก็ตามทุกสถานที่มีลักษณะที่เหมือนกัน คือ เป็นสื่อที่กระจายข่าวสารทั้งข่าวดีและข่าวไม่ดีไปสู่ชุมชน รวมถึงเป็นสื่อกลางในการเตือนภัยให้กับคนในชุมชนได้รับทราบและเตรียมตัวป้องกัน รวมไปถึงการให้ความรู้ประชาชนในด้านต่าง ๆ ซึ่งผู้ที่มิบทบาทสำคัญในด้านนี้คือ นักจัดรายการหลัก โดยเฉพาะผู้อำนวยการสถานีจะเป็นเสมือนผู้นำความคิดเห็นและเป็นผู้ที่มีข้อมูลต่าง ๆ มากกว่าคนอื่น จากการเข้าร่วมงานเครือข่ายต่าง ๆ ขององค์กรส่วนกลางจัดขึ้น ได้รับข้อมูลหรือสเปคตโฆษณาณรงค์ต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ แล้วนำมาออกอากาศให้แก่ชุมชนได้รับรู้ ทำให้ชาวบ้านในชุมชนเกิดการตื่นตัวและรู้เท่าทันสื่อภาคธุรกิจมากขึ้น เช่น การให้ความรู้เรื่องการรักษาสีตติต่าง ๆ การให้ความรู้ด้านกฎหมาย การใช้สิทธิเลือกตั้ง การเตือนสติให้รู้เท่าทันโฆษณาที่เกินจริง รวมไปถึงการเตือนภัยอันตรายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น ไฟไหม้ การอุปโลก บริโภค สภาพอากาศ เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันพบว่าประชาชนเริ่มเห็นคุณค่าและหันมาให้ความสนใจฟังวิทยุชุมชนมากขึ้นโดยมีการตอบรับที่เห็นได้อย่างชัดเจนมากขึ้น ซึ่งแสดงให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของวิทยุชุมชนที่สามารถสร้างการตื่นตัวและเข้าใจถึงวิทยุชุมชนที่แท้จริงมากยิ่งขึ้น

4.1.6 การมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่/การระดมทุน

การดำเนินงานของสถานีวิทยุชุมชนอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลัก ไม่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างโดดเดี่ยวหรือทำเพียงคนเดียว เนื่องจากแต่ละสถานีไม่มีรายได้ที่แน่นอนและไม่มีแหล่งหารายได้จากโฆษณา การอยู่รอดจึงต้องอาศัยความช่วยเหลือจากชาวบ้านหรือองค์กรต่าง ๆ ในการบริจาคหรือสนับสนุนเงินเพื่อนำมาเป็นค่าใช้จ่าย ซึ่งจากการศึกษาพบว่า แต่ละสถานีมีรูปแบบที่คล้ายกันในการสร้างการมีส่วนร่วมคือ เชิญคนในชุมชนเข้ามาเป็นคณะกรรมการสถานีมีโครงสร้างอย่างชัดเจน และมีการจัดประชุมหรือหารือร่วมกันในนามของชุมชนเป็นระยะ ซึ่งประกอบไปด้วยกลุ่มคนหลากหลายอาชีพ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มครูอาจารย์หรือโรงเรียน รวมไปถึงพระสงฆ์ เป็นต้น

รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่อยู่ในรูปของการบริจาคหรือการระดมทุนโดยอาศัยงานบุญประเพณีต่าง ๆ การเข้ามามีส่วนในการจัดรายการ รวมไปถึงการโทรเข้ามาร่วมรายการซึ่งแสดงให้เห็นถึงกระแสการตอบรับของคนในชุมชนมากขึ้น ในส่วนของการระดมทุนเพื่อนำมาเป็นค่าใช้จ่าย

หรือบำรุงสถานีจะใช้วิธีการจัดงานตามประเพณีในท้องถิ่น เพื่อระดมทุน โดยใช้วัฒนธรรมประเพณีเป็นตัวกลางในการประสานช่วยให้เกิดการบริจาคขึ้น เช่น จัดงานเลี้ยงสังสรรค์แล้วขายบัตรจัดงานผ้าป่า จัดบุญกุ้มข้าว งานพาแลง เป็นต้น

4.2 แนวทางการพัฒนาเพื่อความอยู่รอดของวิทยุชุมชนจังหวัดกาฬสินธุ์ สรุปได้ดังนี้

4.2.1 การทำงานเชิงรุกในการหาแหล่งทุนภายนอก

ผู้ประกอบการวิทยุชุมชนหลายสถานีมีการทำงานเชิงรุกมากขึ้น จากเดิมที่พึ่งพาสันับสนุนจากคนในชุมชนอย่างเดียว และเป็นการทำงานในรูปแบบเก่าที่เข้ามาจัดรายการในสถานีปัจจุบันมีการปรับตัวอย่างเห็นได้ชัดเจน เนื่องจากปัจจุบันเทคโนโลยีมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทำให้คนฟังเปลี่ยนพฤติกรรมการรับสารไปจากเดิม โดยเฉพาะการพยายามหาแหล่งทุนหรือแหล่งรายได้จากภายนอกเพื่อเข้ามาพยุงการดำเนินงานของสถานีนอกเหนือจากการระดมทุนจากคนในชุมชน เนื่องจากแต่ละเดือนสถานีจะมีค่าใช้จ่ายค่อนข้างมาก ทั้งค่าน้ำ ค่าไฟ และการดำเนินงานต่าง ๆ ทำให้สถานีวิทยุชุมชนต้องหาแหล่งทุนและหารายได้จากภายนอกเพิ่มเติม เช่น การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของหน่วยงานราชการที่เป็นประโยชน์ หรือการเสนอโครงการต่าง ๆ ทั้งจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรงอย่าง กสทช. ที่มีกองทุนไว้คอยสนับสนุนในส่วนนี้รวมไปถึงการเสนอโครงการต่อหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคประชาสังคม ทั้งนี้ต้องอยู่ภายใต้จริยธรรมและจรรยาบรรณและความรับผิดชอบต่อสังคมที่สำคัญต้องไม่เป็นเครื่องมือทางการเมืองหรือภาคธุรกิจ

4.2.2 การพัฒนาเนื้อหาของรายการ

การปรับตัวที่เห็นเป็นรูปธรรมคือการปรับปรุงเนื้อหาของรายการหรือคอนเทนต์ (Content) เนื่องจากเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากในการทำงาน เพราะเป็นปัจจัยหลักในการดึงดูดให้คนมาฟังรายการมากขึ้น โดยเนื้อหาของวิทยุชุมชนต้องมีความแตกต่างจากสถานีวิทยุประเภทอื่นทั่วไป ยึดประโยชน์ของชุมชนเป็นตัวตั้ง กล่าวคือเนื้อหาต้องมีความเป็นท้องถิ่น (Local Content) เกี่ยวข้องโดยตรงกับคนในชุมชนหรือท้องถิ่นนั้น ๆ สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณีของคนในท้องถิ่น ตอบสนองความต้องการของคนในท้องถิ่นและเป็นสื่อกลางของคนในชุมชนได้ ซึ่งถ้าวิทยุชุมชนสามารถสร้างความน่าเชื่อถือและเป็นที่พึ่งของชุมชนได้ก็จะได้รับการสนับสนุนอย่างยั่งยืนต่อไป

4.2.3 การพัฒนารูปแบบการนำเสนอ

นอกจากการพัฒนาเนื้อหารายการให้ทันสมัยและสอดคล้องกับบริบทและความต้องการของคนในท้องถิ่นแล้ว สถานีวิทยุชุมชนยังมีการปรับวิธีและรูปแบบการนำเสนอเนื้อหาด้วย ทั้งในรูปแบบช่องทางการนำเสนอและรูปแบบของการผลิต เนื้อหารายการ ไม่ว่าจะเป็นเปลี่ยนการออกอากาศแบบเดิมทางสถานีมาเป็นรูปแบบออนไลน์ ทั้งสื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) และ อินเทอร์เน็ต มีการเฟรมมัลติมีเดียหรือถ่ายทอดสดให้มีภาพด้วยคลายรายการโทรทัศน์ หรือแม้แต่การทำพอดคาสต์ (Podcast) ซึ่งจะทำให้ผู้ชมมีความใกล้ชิดและรู้จักหน้าตาของผู้ดำเนินรายการด้วย ส่วนรูปแบบการผลิตเนื้อหาที่ต้องปรับจากการที่มานั่งอ่านข่าวหรือเปิดเพลงอย่างเดียว เป็นการทำคลิปหรือถ่ายภาพมานำเสนอด้วย ซึ่งหากมีการพัฒนาปรับเปลี่ยนรูปแบบการนำเสนอรายการให้ทันสมัยตลอดเวลาจะทำให้สถานีวิทยุชุมชนไม่มีวันตาย

4.2.4 การพัฒนาทักษะให้กับบุคลากรในสถานี

ปัญหาหนึ่งที่พบคือ นักจัดรายการหรือคนที่เข้ามาไม่มีทักษะและความรู้ด้านเทคนิค ไม่มีความรู้เรื่องอุปกรณ์ไม่ว่าจะเป็นคอมพิวเตอร์หรือเครื่องส่งสัญญาณ ไม่มีความรู้เรื่องการซ่อมและบำรุงเครื่องมือ และไม่มีช่างเทคนิคประจำที่จะคอยควบคุมการออกอากาศทำให้สถานีออกอากาศไม่สม่ำเสมอ บางวันไม่มีคนที่มีความรู้ด้านเทคนิคก็จำเป็นต้องยุติการออกอากาศไว้ ดังนั้นแต่ละสถานีจึงมีการปรับตัวและพัฒนาบุคลากรในด้านนี้มากขึ้น มีการพยายามส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรในด้านนี้และนำเอาเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการทำงาน นอกจากนั้นทักษะในการจัดรายการและการผลิตเนื้อหาก็มีความสำคัญเช่นกัน ดังนั้นนอกจากความรู้ในด้านเทคนิคและก็มีการพัฒนาความรู้และทักษะในการจัดรายการและผลิตเนื้อหาควบคู่กันไปด้วย

4.2.5 การมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่

การดำเนินงานของสถานีวิทยุชุมชนต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลัก ไม่สามารถดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยวหรือทำเพียงคนเดียวได้ เนื่องจากแต่ละสถานีไม่มีรายได้ที่แน่นอนและไม่มีแหล่งหารายได้จากโฆษณา การอยู่รอดจึงต้องอาศัยความช่วยเหลือจากชาวบ้านหรือองค์กรต่าง ๆ ในการบริจาคหรือสนับสนุนเงิน เพื่อนำมาเป็นค่าใช้จ่าย จากการศึกษาพบว่า แต่ละสถานีมีรูปแบบที่คล้ายคลึงกันในการสร้างการมีส่วนร่วม นั่นคือ เชิญคนในชุมชนเข้ามาเป็นคณะกรรมการสถานี มีโครงสร้างอย่างชัดเจน และมีการจัดประชุมหรือหารือร่วมกันในนามของชุมชนเป็นระยะ ประกอบไปด้วยกลุ่มคนหลากหลาย

อาชีพ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มครูอาจารย์หรือโรงเรียน รวมไปถึงพระสงฆ์ เป็นต้น

4.2.6 การระดมทุน

รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่นั้นจะอยู่ในรูปของการบริจาคหรือการระดมทุนโดยอาศัยงานบุญ ประเพณีต่าง ๆ การเข้ามามีส่วนในการจัดรายการ รวมไปถึงการโทรศัพท์เข้ามาร่วมรายการ แสดงให้เห็นถึงกระแสการตอบรับของคนในชุมชนมากขึ้น ในส่วนของกระบวนการระดมทุนเพื่อนำมาเป็นค่าใช้จ่ายหรือบำรุงสถานีจะใช้วิธีการจัดงานตามประเพณีในท้องถิ่น เพื่อระดมทุน โดยใช้วัฒนธรรมประเพณีเป็นตัวกลางในการประสานช่วยให้เกิดการบริจาคขึ้น เช่น จัดงานเลี้ยงสังสรรค์แล้วขายบัตร จัดงานผ้าป่า จัดบุญกุ้มข้าว งานพาล้าง เป็นต้น

4.2.7 การสนับสนุนเงินทุนและแหล่งทุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการกำกับดูแลและส่งเสริมวิทยุชุมชนควรเข้ามาส่งเสริมและให้ความสำคัญกับวิทยุชุมชนอย่างจริงจัง เพราะทุกวันนี้วิทยุชุมชนอยู่ได้เพราะตัวเอง หากทุนทางประมาณในการมาปฏิบัติการดำเนินงานด้วยตัวเอง โดยที่ยังไม่สามารถเข้าถึงงบประมาณตามแผนที่ทาง กสทช.ระบุไว้ได้ ดังนั้น ถ้าให้วิทยุชุมชนพึ่งพาตนเองแต่เพียงอย่างเดียวแบบนี้ในอนาคตอาจจะไม่สามารถแบกรับค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ได้ เพราะวิทยุชุมชนไม่มีโฆษณาจึงไม่มีรายได้ที่แน่นอน อาศัยเงินบริจาคหรือเงินสนับสนุนจากองค์กรต่าง ๆ แต่ในการดำเนินงานจริงสถานีมีค่าใช้จ่ายเกิดขึ้นมากบ้างน้อยบ้างขึ้นอยู่กับการออกอากาศในแต่ละเดือน ไม่ว่าจะเป็น ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าโทรศัพท์ ค่าอินเทอร์เน็ต รวมไปถึงค่าน้ำมันในการเดินทางมาจัดรายการ เป็นต้น แม้ กสทช.จะมีกองทุนสนับสนุนวิทยุชุมชนโดยเฉพาะ แต่ก็มักมีกฎเกณฑ์และเงื่อนไขที่ค่อนข้างเข้มงวดเกินไป เช่น ต้องมีการบันทึกเทปย้อนหลังต่อเนื่อง 30 วัน ต้องมีการออกอากาศอย่างต่อเนื่อง ซึ่งบางครั้งวิทยุชุมชนไม่สามารถทำได้จนทำให้พลาดโอกาสในการได้รับทุนสนับสนุนกิจการ ดังนั้นกฎเกณฑ์ที่ กสทช.กำหนดเป็นเงื่อนไขในการรับทุนไม่ได้อำนวยความสะดวกให้ผู้ประกอบการวิทยุชุมชน กลายเป็นอุปสรรคสำคัญในการเข้าถึงเงินทุนของวิทยุชุมชน

4.2.8 การสนับสนุนวิทยุชุมชนจาก กสทช.

ปัจจุบันวิทยุชุมชนส่วนใหญ่อยู่ได้ด้วยตัวเอง เพราะอาศัยมีใจรักและยึดมั่นในเจตนารมณ์ของการก่อกำเนิดวิทยุชุมชน แต่หน่วยงานหลักอย่าง กสทช.ยังไม่ได้เข้ามา

ส่งเสริมหรือพัฒนาวิทยุชุมชนอย่างที่จะควรจะเป็นตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกำหนดไว้ แต่มีการสร้างกฎเกณฑ์และเงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาและเติบโตของวิทยุชุมชน ขณะเดียวกันขั้นตอนการออกใบอนุญาตแบบถาวรก็มีความล่าช้าและยังไม่มีการจัดสรรคลื่นความถี่ให้กับภาคประชาชนได้เนื่องจากรัฐยังไม่ได้มีการคลื่นความถี่มาให้กับทาง กสทช. ทำให้วิทยุชุมชนขาดโอกาสในการเข้าถึงสิทธิที่ควรได้ตามกฎหมาย เช่น การเข้าถึงงบประมาณและโครงการพัฒนาต่าง ๆ ตามมา

4.2.9 การยึดมั่นในจริยธรรม จรรยาบรรณและความรับผิดชอบต่อสังคม

แม้ว่าวิทยุชุมชนจะเป็นสื่อที่อยู่ในชุมชนและนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับชุมชนเป็นหลักแต่มีบทบาทและอิทธิพลค่อนข้างสูง และยังเป็นสื่อที่ไม่สามารถควบคุมหรือกำหนดลักษณะของผู้ฟังได้ ดังนั้นวิทยุชุมชนจึงควรคำนึงถึงเรื่องหลักการทางจริยธรรม จรรยาบรรณ และความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นสำคัญ เพราะจะได้เป็นสื่อที่มีความน่าเชื่อถือในระยะยาวซึ่งส่งผลต่อจำนวนคนฟังที่มากขึ้นในอนาคตตามไปด้วย

5. อภิปรายผล

5.1 สถานภาพของวิทยุชุมชนในจังหวัดกาฬสินธุ์

วิทยุชุมชนในจังหวัดกาฬสินธุ์ ปัจจุบันมีสถานีวิทยุชุมชนจำนวน 2 สถานี คือ 1. สถานีวิทยุชุมชนคนกุดินารายณ์ คลื่นความถี่ 105.00 MHz 2. สถานีวิทยุชุมชนคนเขาวง – นาคู คลื่นความถี่ 89.50 MHz โดยการดำเนินงานทั้ง 2 สถานีดังกล่าว มีลักษณะเนื้อหาที่ออกอากาศคล้าย ๆ กัน คือ ให้ความสำคัญและเน้นข่าวสารและสาระประโยชน์ ตามสัดส่วน 70:30 คือ สาระประโยชน์ 70 เปอร์เซ็นต์ และบันเทิง 30 เปอร์เซ็นต์ ไม่มีโฆษณาโดยเด็ดขาด แต่อาจจะมีการประชาสัมพันธ์หรือกล่าวขอบคุณองค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ บ้าง ซึ่งจะไม่ใช่ลักษณะของการขายสินค้าหรือมุ่งให้เข้าใจไปในเชิงพาณิชย์ซึ่งเป็นหลักการที่สำคัญของการดำเนินงานของวิทยุชุมชน

ในด้านการผลิตรายการหรือการจัดรายการนั้น แต่ละสถานีมีผังการดำเนินงานชัดเจนมีกำหนดวันและเวลาการออกอากาศ พร้อมระบุตำแหน่งและแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจนแต่ยังขาดความต่อเนื่องในการออกอากาศเนื่องมาจากปัญหากำลังคนโดยเฉพาะฝ่ายเทคนิคที่จะต้องมีความรู้ด้านการดูแลรักษาอุปกรณ์และเครื่องมือรวมถึงความไม่สะดวกของผู้ที่จะมาจัดรายการ เพราะเป็นการ

ดำเนินงานในรูปแบบอาสาสมัครไม่มีค่าตอบแทนให้ ดังนั้นจึงขึ้นอยู่กับความสะดวกของแต่ละคนที่จะเข้ามาจัดรายการอย่างไรก็ตามหากมองในแง่ของหลักการวิทยุชุมชนแล้ว ถือว่าเป็นเรื่องปกติเพราะวิทยุชุมชนไม่จำเป็นต้องอาศัยตลอดเวลาเหมือนสถานีที่ดำเนินงานในทางธุรกิจและมีการจัดองค์กรที่เป็นระบบ แต่ออกอากาศตามความสะดวกและความจำเป็น

ในด้านบทบาทต่อสังคมและการบริการชุมชน พบว่าสถานีวิทยุชุมชนในจังหวัดกาฬสินธุ์มีบทบาทต่อสังคมเศรษฐกิจ การเมืองแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับบริบทแวดล้อมของแต่ละสถานี บางสถานียังไม่ได้มีความเข้มแข็งพอที่จะสามารถออกอากาศอย่างต่อเนื่องได้จากข้อจำกัดเรื่องทรัพยากรบุคคล งบประมาณและเนื้อหา เป็นต้น

สอดคล้องกับงานศึกษาเรื่อง บทบาทกลุ่มนักข่าวพลเมืองมหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ ต่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นของ ชีวันท์ ขันดี (2560 : 145) ที่ระบุว่า การเข้าถึงสื่อหรือการใช้สื่อของประชาชนในพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์ที่ผ่านมา ยังจำกัดในวงแคบกล่าวคือการกำหนดประเด็นข่าวสารมักจะมาจากสื่อกระแสหลักหรือนักข่าวประจำจังหวัด (สตริงเกอร์) การสื่อสารจึงยังคงอยู่ในลักษณะแบบบนลงล่าง (Top – down Communication) ประชาชนยังเป็นเพียงผู้รับสื่อแบบเฉื่อย (Passive Audience) การกำหนดวาระข่าวสาร (Agenda Setting) และการเป็นผู้คัดเลือกข่าวสาร (Gate Keeper) ออกนำเสนอสู่สาธารณะยังคงขึ้นอยู่กับสื่อมวลชนกระแสหลักหรือผู้ที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจและภาคราชการ ทิศทางการไหลของข่าวสารในลักษณะดังกล่าวไม่สามารถช่วยหรือทำให้เกิดการพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่นได้ตรงจุด เพราะปัญหาหรือความต้องการไม่ได้ถูกสะท้อนไปจากประชาชนหรือจากพื้นที่ของปัญหาอย่างแท้จริง

ดังนั้นการเกิดขึ้นของวิทยุชุมชนจึงถือเป็นสื่อทางเลือก และสร้างการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมขึ้นในท้องถิ่นกระจายข่าวสารทั้งข่าวดีและเป็นสื่อกลางในการเตือนภัยให้กับคนในชุมชนได้รับทราบและเตรียมตัวป้องกัน รวมไปถึงการให้ความรู้ประชาชน ซึ่งผู้ที่มีบทบาทในด้านนี้คือนักจัดรายการ โดยเฉพาะผู้อำนวยการสถานีจะเป็นเสมือนผู้นำความคิดเห็นและเป็นผู้ที่มีข้อมูลมากกว่าคนอื่น จากการเข้าร่วมงานเครือข่ายต่าง ๆ ขององค์กรส่วนกลางที่จัดขึ้น จึงได้รับข้อมูลหรือสเปคตัมโฆษณาแรงจูงใจที่เป็นประโยชน์ แล้วนำมาออกอากาศให้แก่ชุมชนได้รับรู้ ทำให้ชาวบ้านในชุมชนเกิดการตื่นตัวและรู้เท่าทันสื่อภาคธุรกิจ

มากขึ้น เช่น การให้ความรู้เรื่องการรักษาสัตว์ การให้ความรู้ด้านกฎหมาย การใช้สิทธิเลือกตั้ง การเตือนสติให้รู้เท่าทันโฆษณาเกินจริง หรือการเตือนอันตรายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เช่น ไฟไหม้ การอุปโภค บริโภค สภาพอากาศ ขณะเดียวกันประชาชนในพื้นที่เริ่มเห็นคุณค่าและหันมาให้ความสนใจฟังวิทยุชุมชนมากขึ้น มีการตอบรับที่เห็นได้อย่างชัดเจนจากการโทรมาร่วมแสดงความคิดเห็นในรายการ สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของวิทยุชุมชนที่สามารถสร้างการตื่นตัวและเป็นสื่อกลางในชุมชนมากยิ่งขึ้น

5.2 แนวทางการพัฒนาเพื่อความอยู่รอดของวิทยุชุมชนจังหวัดกาฬสินธุ์

สำหรับการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดของวิทยุชุมชนจังหวัดกาฬสินธุ์ ในยุคการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีสื่อ (Digital Disruption) พบว่า มีการปรับตัวค่อนข้างมาก เนื่องจากไม่สามารถหารายได้จากการโฆษณาหรือขายสินค้าได้ อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีสื่อยังไม่ส่งผลกระทบต่อการทำงานของสถานีวิทยุชุมชนในจังหวัดกาฬสินธุ์จนถึงขั้นต้องยุติการดำเนินงานหรือปิดสถานี เนื่องจากการปรับตัวและเปิดรับสิ่งใหม่ ๆ เข้ามาพัฒนาอยู่เสมอประกอบกับมีกลุ่มคนฟังเฉพาะที่ค่อนข้างจะเหนียวแน่น ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านและเกษตรกรในชุมชน แต่ในอนาคตหากยังไม่เร่งพัฒนาเนื้อหาและช่องทางการสื่อสารใหม่ ๆ อาจจะทำให้เกิดปัญหาในการดำเนินงานตามมาได้

ดังนั้นการปรับตัวของวิทยุชุมชนในจังหวัดกาฬสินธุ์จึงต้องมีการทำงานเชิงรุกในการหาแหล่งทุนภายนอก เร่งพัฒนาเนื้อหาของรายการและพัฒนารูปแบบการนำเสนอใหม่ ๆ รวมไปถึงการพัฒนาทักษะให้กับบุคลากรในสถานีและที่สำคัญคือให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ นอกจากนั้นแนวทางการพัฒนาวิทยุชุมชนในอนาคตที่ควรเร่งดำเนินการคือการสนับสนุนเงินทุนและแหล่งทุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง โอกาส และความท้าทายในการเปลี่ยนผ่านวิทยุระบบอนาล็อกสู่การกระจายเสียง ในระบบดิจิทัล (Digital Audio Broadcasting) ของ ณัฐรัตน์ ใค่นุ่นภาและคณะ (2562 : 68) ที่พบว่าประเทศไทยมีโอกาสและความท้าทายในการปรับตัวให้เข้ากับเทคโนโลยีการกระจายเสียงในระบบดิจิทัลแต่จะต้องมีการเตรียมความพร้อมทางด้านบุคลากร การลงทุนในระบบอุปกรณ์และเครื่องมือที่เป็นดิจิทัล ขณะที่องค์การกำกับดูแลสื่ออย่าง กสทช.

ต้องปรับบทบาทและให้ความสำคัญกับวิทยุชุมชนอย่างจริงจังและที่ขาดไม่ได้คือการที่วิทยุชุมชนต้องดำเนินงานภายใต้หลักการวิทยุชุมชนและยึดมั่นในจริยธรรม จรรยาบรรณและความรับผิดชอบต่อสังคม

6. ข้อเสนอแนะ

6.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

6.1.1 กสทช. ควรให้ความสำคัญกับวิทยุชุมชนเป็นพิเศษเพราะเป็นสื่อที่ไม่สามารถโฆษณาและขายสินค้าในเชิงธุรกิจได้ แต่การดำเนินงานต่าง ๆ กลับมีค่าใช้จ่ายจำนวนมากไม่ต่างจากวิทยุประเภทอื่น ดังนั้น กสทช.ต้องผ่อนปรนเรื่องกฎระเบียบต่าง ๆ ให้กับวิทยุชุมชนและสนับสนุนงบประมาณหรือการเข้าถึงแหล่งทุนให้กับวิทยุชุมชนให้มากขึ้น เพื่อให้วิทยุชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ตามเจตนารมณ์ของการก่อตั้งที่แท้จริง

6.1.2 กสทช. ควรเข้มงวดอย่างจริงจังกับสถานีวิทยุประเภทอื่นที่แอบอ้างใช้คำว่าสถานีวิทยุชุมชน แต่การดำเนินการไม่เป็นไปตามหลักการของวิทยุชุมชนอย่างแท้จริง

6.1.3 ควรมีโครงการพัฒนาทักษะการผลิตเนื้อหาหรือการผลิตรายการในรูปแบบใหม่ ๆ ให้กับผู้ประกอบการวิทยุชุมชนเพื่อนำไปพัฒนาสร้างเนื้อหาที่มีคุณภาพในชุมชนต่อไป

6.1.4 กสทช. ควรร่วมมือกับสถาบันการศึกษาหรือภาควิชาการในท้องถิ่นในการพัฒนาวิทยุชุมชน เพราะถือเป็นสื่อสาธารณะของชุมชน โดยการเข้ามามีบทบาทในการให้ความรู้ด้านเทคนิค ด้านทักษะการจัดรายการ การจัดองค์กร การบริหารงาน การผลิตเนื้อหาออกสู่สาธารณะ หากสถาบันการศึกษาในพื้นที่ให้ความสำคัญจะทำให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือที่เข้มแข็งในการพัฒนาวิทยุชุมชนต่อไป

6.1.5 องค์กรวิชาชีพสื่อ เช่น สมาคมนักข่าว นักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย สมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย หรือ องค์กรวิชาชีพสื่ออื่น ๆ ควรให้ความสำคัญและตระหนักถึงสถานะภาพของวิทยุชุมชนในฐานะสื่อมวลชนแขนงหนึ่งและควรเข้ามาช่วยเหลือหรือเรียกร้องสิทธิแทนวิทยุชุมชน เนื่องจากหากปล่อยให้วิทยุชุมชนต่อสู้เพียงลำพังอาจจะไม่สามารถเคลื่อนไหวหรือเรียกร้องในด้านต่าง ๆ ได้อย่างเต็มที่

6.2 ข้อเสนอแนะต่อผู้ประกอบการวิทยุชุมชน

6.2.1 ผู้ประกอบการวิทยุชุมชนต้องปรับตัวและทำงานเชิงรุกให้มากขึ้น ยอมรับเทคโนโลยีใหม่ ๆ เพื่อนำมาพัฒนาสถานีต่อไป ไม่ว่าจะเป็นด้านเนื้อหา รูปแบบการนำเสนอ ช่องทางการสื่อสาร

6.2.2 สถานีวิทยุชุมชนต้องเน้นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับชุมชนเป็นหลัก เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนในพื้นที่ให้มากที่สุดซึ่งจะทำให้เกิดการยอมรับ เชื่อถือและความนิยมในระยะยาว

6.2.3 วิทยุชุมชนต้องพัฒนาช่องทางการสื่อสารใหม่ๆ เพื่อให้สอดคล้องกับผู้บริโภคในชุมชนให้มากขึ้น เช่น การใช้สื่อสังคมออนไลน์ (Social Media) และการใช้อินเทอร์เน็ตหรือ พ็อดคาสต์ (Podcast) เพื่อปรับตัวเข้าสู่โลกดิจิทัลอย่างเต็มรูปแบบ

7. เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ. (2549). วิทยุชุมชน: คลื่นหนุนการสร้างพลังให้ท้องถิ่น. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ณัฐธินัย ไค่นุ่ณภา และคณะ. (2562). โอกาส และความท้าทายในการเปลี่ยนผ่านวิทยุระบบอนาล็อกสู่การกระจายเสียงในระบบดิจิทัล (Digital Audio Broadcasting). วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2563.
- ธีรพันธ์ ชันดี. (2560). บทบาทกลุ่มนักข่าวพลเมืองมหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์ ต่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น. วารสารการบริหารปกครอง (Governance Journal) ปีที่ 6 ฉบับพิเศษ (กันยายน 2560)
- ธีรพันธ์ ชันดี. (2556). ปัญหาและแนวทางการพัฒนาวิทยุชุมชน กรณีศึกษา วิทยุชุมชนในจังหวัดกาฬสินธุ์. มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์
- บำรุง สุขพรรณ. (2547). รายงานการวิจัย เรื่อง ศึกษารูปแบบและการจัดการวิทยุชุมชนเพื่อเสริมสร้างกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ประสิทธิ์ ทิมพุมิ และคณะ. (2549). วิทยุชุมชน: บทพิสูจน์จิตสาธารณะ. สื่อวิทยุโทรทัศน์ไทยใต้เงื้อมมือ กสช. 2548. วิทยุชุมชน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มธุรส ศิริสถิตกุล. (2548). วิทยุชุมชน: การเมืองภาคประชาชนกับการแย่งชิงพื้นที่สื่อสาธารณะ. กรุงเทพฯ: สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ.
- สุภิญญา กลางณรงค์ และคณะ. (2549). สรุปการทำงานโครงการวิจัยวิทยุชุมชน. คณะกรรมการณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อ. สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ. ผู้ได้รับอนุญาต ทดลองประกอบกิจการฯที่สามารถออกอากาศได้. (2560). สืบค้นเมื่อวันที่ 20 พ.ค. พ.ศ. 2562. จาก: <https://broadcast.nbtc.go.th/radio/>
- สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดกาฬสินธุ์. (2560). รายชื่อสถานีวิทยุชุมชนในพื้นที่จังหวัดกาฬสินธุ์ 2560. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 พ.ค. พ.ศ. 2562. จาก: http://pr.prd.go.th/kalasin/ewt_news.php?nid=1586&filename=mass.
- Busolo, D., & Manalo IV, J. (2022). A Review of Community Radio Literature in Developing Countries from 2010 to 2020. *Journal of Radio & Audio Media*, 1-18.
- Douglas Schuler. (1996). *New Community Networks Wire for change*. New York: AMC Press.
- Magpanthong, C., & McDaniel, D. (2011). Media democratization at the crossroads: Community radio in Thailand and Malaysia. *Journal of Radio & Audio Media*, 18(1), 116-128.